

Darja Koter

Akademija za glasbo, Univerza v Ljubljani
Academy of Music, University of Ljubljana

Vloga Franca in Minke Zacherl pri razvoju glasbene kulture v Ljutomeru in širšem Pomurju*

Role of Franc and Minka Zacherl in Development of Musical Culture in Ljutomer and Broader Pomurje Region

Prejeto: 13. oktober 2018
Sprejeto: 1. marec 2019

Received: 13th October 2018
Accepted: 1st March 2019

Ključne besede: Franc Zacherl, Minka Zacherl, učitelj – glasbenik, kulturna društva, glasbeno šolstvo, zborovstvo

Keywords: Franc Zacherl, Minka Zacherl, teacher – musician, cultural societies, music education, choir singing

IZVLEČEK

Za razvoj glasbene kulture na območju Ljutomera in širšega Pomurja sta bila izjemnega pomena Franc in Minka Zacherl, oče in hči. S svojim vsestranskim delovanjem v splošnem in glasbenem šolstvu ter na področju zborovstva sta zaznamovala tudi širši slovenski prostor. Franc Zacherl je predstavnik poklicnega učitelja, ki je svoj talent razvil do profesionalne ravni in je med drugim zaslužen za ustanovitev Glasbene šole Slavka Osterca Ljutomer (1927) kot ene najstarejših na Slovenskem. Minka Zacherl, ki sodi med prve diplomante ljubljanskega

ABSTRACT

Father and daughter, Franc and Minka Zacherl, played an important role in the development of musical culture in the area around the town of Ljutomer and the broader Pomurje region. Their all-round work in general and music education as well as in the field of choral music left a deep mark on the broader Slovenian scene. Franc Zacherl, a teacher by profession, developed his skills to a professional level and, among other things, helped establish the Slavko Osterc Music School in Ljutomer in 1927, one of the first in Slovenia.

* Raziskovalni program št. P6-0376 »Gledališke in medumetniške raziskave« je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

konsevatorija, je bila cenjena pianistka spremljevalka slovenskih in tujih umetnikov, uspešna zborovodkinja in svetovalka skladateljem mladinskih zborovskih skladb med obema vojnoma. Zaslužna je za razvoj pomurskih osnovnošolskih zborov in pevskega festivala v Ljutomeru, spodbujala je delovanje odraslih pevske skupine ter skrbela za neformalno izobraževanje zborovodij.

Minka Zacherl was one of the first graduates of the Ljubljana conservatory, an acclaimed piano accompanist of Slovenian and foreign artists, a successful choir director and an adviser to composers for youth choirs between the wars. She is responsible for the development of elementary school choirs and the singing festival in Ljutomer. She encouraged the activity of adult singing ensembles and provided informal education to choral conductors.

Za uvod

Prleški narodni veljaki in kulturniki so tako kot v večini štajerskih mest od pomladi narodov razvijali nacionalno zavest ter spodbujali kulturno poudarjenost. V tedanji Prlekiji je bilo slovenstvo sicer zakoreninjeno, vendar se je bilo zaradi močne nemške sredine, pretežno živeče v Ljutomeru, prisiljeno boriti za javno izražanje svoje jezikovne, literarne in ne nazadnje glasbene kulture. Naj spomnimo, da je iz tega okolja izšla vrsta izobražencev in narodnjakov najvišjega kova, kot so dr. Franc Miklošič, Stanko Vraz, dr. Anton Klemenčič, dr. Jakob Ploj, Davorin Trstenjak, Ivan Kukovec in ne nazadnje dr. Valentin Zarnik. Njihova razgledanost, politično udejstvovanje in odgovornost do vsestranske rasti lastnega naroda so vplivali na to, da so bile zakonodajne zmage slovenskih političnih predstavnikov na Dunaju prenesene v prakso. Na nastanek ljutomerske čitalnice je nedvomno vplival duhovnik, narodni buditelj, politik in publicist Božidar Raič (1827–1886), ki je Ljutomer označil za pomembno narodno središče slovenske vzhodne Štajerske.¹ Tako je odvetniški pripravnik, zemljiški posestnik in kasneje narodni poslanec Ivan Kukovec (1834–1908) maja leta 1867, še pred sprejetjem Zakona o pravici združevanja in zborovanja v javnosti, v središču Prlekije ustanovil Narodno pevsko društvo, iz katerega se je v naslednjem letu razvila čitalnica.² Društveni pevski zbor je pod vodstvom učitelja Ivana (Janeza) Bauerja, po rodu Čeha, že v svojem prvem letu nastopil z Linhartovo *Županovo Micko* kot igro s petjem, ki je imela politično in kulturno poslanstvo. Članstvo zbora je najverjetneje izviralo iz tako imenovanega Pevskega kluba, najverjetneje prvega slovenskega zbora v Ljutomeru, ki je leta 1863 nastopil na tamkajšnji prvi bédski in naj bi predstavljal jedro čitalnice.³ Zborovski sestav je kot osrednji člen ljutomerske čitalnice sodeloval pri organizaciji prvega slovenskega tabora (9. avgust 1868) ter postal glavno družbenopolitično in glasbeno telo tamkajšnjega okolja. Do začetka devetdesetih let 19. stoletja ga je vodilo več zborovodij, ki so bili praviloma učitelji.⁴ Pravi so predstavljali napredno misleče narodnjake, ki jim je bilo skupno zavedanje, da sta narodov obstoj in napredek odvisna od vsestranskega izobraževanja in kulturnega

1 Franc Kuzmič, »Božidar Raič in predstavitev Prekmurja osrednji Sloveniji,« *Traditiones* 24 (1995): 55–60.

2 Anton Ratiznojnič, »Narodni buditelj Ivan Kukovec,« *Kronika* 39, št. 1–2 (1991), dostopno 11. 2. 2019, <https://dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UTTNU2MP/84631b18-c5d7-47db-84ce-bb5ca1f8d385/PDF>.

3 Jan Baukart in Ciril Mikl, *Šestdeset let slovenske pesmi v Ljutomeru 1894–1954* (Ljutomer: KUD Ivan Kavčič, 1954), 4–5.

4 O zgodovini ljutomerske čitalnice glej: Maks Rojs, »Vloga ljutomerske čitalnice pri širjenju in utrjevanju narodne zavesti,« *Kronika* 39, št. 1–2 (1991): 31–35; Anton Ratiznojnič, »Čitalnica v Ljutomeru,« *Kronika* 51, št. 1 (2003): 61–77, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ML09K75K>.

udejstvovanja mlajših in starejših pripadnikov slovenskega naroda. To vlogo so učitelji opravljali spontano in izjemno vestno. Da bi bil njihov glas kar se da upoštevan, so kmalu po sprejetju društvenega zakona ustanavljali stanovska združenja. Ljutomersko učiteljsko društvo je začelo delovati 19. avgusta 1871 in je eno najstarejših na Slovenskem.⁵ Na začetku je imelo štirinajst članov, prvi predsednik pa je bil Ivan Lapajne (1849–1931), znan kot borec za napredek šolstva in pisec črtic o njegovi zgodovini.⁶ Nič manj dejavni niso bili učitelji, zborovodje ljutomerske čitalnice. Od leta 1872 je bil čitalnični pevo-vodja narodnostno izjemno dejavni učitelj Simon Meglič (1848–1919), ki je spodbujal glasbeno izobraževanje učiteljev in v ta namen v okviru narodne šole celo ustanovil učiteljsko pevsko društvo.⁷ Njegovo delovanje pri čitalnici so nadaljevali: šolnik in zbiralec ljudskih pesmi Janko (Janez) Žirovnik, Ivan (Jožef) Ornik (Ornig), Franc Kocmut in ne nazadnje Jožef Horvat.⁸ Ljutomerska čitalnica se je od starejših predhodnic razlikovala po tem, da si je zaradi svoje lege zadala nalogo »prosti naš kmečki narod dramiti.«⁹ Kljub oddaljenosti od središča slovenskega prostora je imela pred 1. svetovno vojno tesne stike z najpomembnejšimi narodnobuditeljskimi društvi, kot so bila Slovenska Matica, Glasbena Matica, Mohorjeva družba in ne nazadnje Dramatično društvo v Ljubljani, kar dokazuje razgledanost članstva in potrebo po najboljših zgledih.¹⁰ Tovrstni stiki so med drugim pripomogli k pretoku knjižne, revialne in ne nazadnje notne literature, ki je najverjetneje predstavljala temelj delovanja čitalniških pevcev.

Ljutomerski čitalniški zbor je bil znotraj društva sčasoma utesnjen, zato se je junija leta 1894 osamosvojil kot Slovensko pevsko društvo Ljutomer, s čimer je ta kulturna dejavnost dobila nov zagon. Samostojna pevska društva so od osemdesetih let 19. stoletja ustanavljali v vseh večjih krajih in večinoma so se imenovala »slovenska društva«, kar je poudarjalo nacionalno pripadnost članstva in ne delovanja na širšem etničnem prostoru. Izjema je bilo Slovensko pevsko društvo s sedežem na Ptuj (Ptuji), ustanovljeno leta 1884, ki pa je imelo vseslovensko vlogo. Združevalo je več podobnih društev s celotnega slovenskega etničnega prostora in letno prirejalo velika nacionalna slavlja z množično pevskoasedbo.¹¹ Pobuda za nastanek tega društva izvira iz leta 1883, ko je bila v Ljutomeru velika slovesnost v čast 70-letnice domačina dr. Frana Miklošiča (1813–1891), kjer so se uspešno predstavili domači čitalnični pevci z gosti. Ob tem dogodku se je porodila ideja o združitvi vseh slovenskih pevcev v društvo s sedežem na Ptuj in bila kmalu tudi uresničena.¹²

5 [Avtor neznan], »Iz zgodovine učiteljskih društev,« *Učiteljski tovariš*, 6. 7. 1939, 7–9.

6 Janko Šlebing, »Lapajne, Ivan (1849–1931),« *Slovenska biografija*, dostopno 28. 1. 2019, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi317664/>.

7 I. J., »Simon Meglič,« *Učiteljski tovariš*, 11. 2. 1920, 1. V nekrologu je omenjeno, da je bil nekaj let dejaven v Ljutomeru, kjer naj bi bil zelo spoštovan. O njegovem delovanju v Ljutomeru glej Ratižnojnik, »Čitalnica v Ljutomeru,« 67.

8 Jože Horvat (1836–1893) je bil velik rodoljub, eden uspešnejših zborovodij ljutomerske čitalnice (zbor je vodil od leta 1879) in tisti, ki je k sicer moški zasedbi pritegnil ženske glasove in ustanovil mešani pevski zbor. Glej Ratižnojnik, »Čitalnica v Ljutomeru,« 69–71. Franc Kocmut in Jože Horvat sta kot učitelja omenjena v *Letnem poročilu narodnih šol v ljutomerskem glavarstvu za šolsko leto 1890/91* (Ljutomer: Okrajno učiteljsko društvo v Ljutomeru, 1891), dostopno 27. 1. 2019, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZUGADXSH>.

9 Rojs, »Vloga ljutomerske čitalnice,« 33.

10 Ibid.

11 Darja Koter, »The Slovenian Singing Society, a Symbol of National and Cultural Identity,« *New Sound: International Journal of Music*, št. 28 (2006): 50–59.

12 Rojs, »Vloga ljutomerske čitalnice,« 33.

Zbor ljutomerskega pevskega društva je kljub osamosvojitvi še naprej redno sodeloval na prireditvah čitalnice in iz nje izhajajočih društev (Bralno društvo za Ljutomersko okolico, 1899; Telovadno in kulturno društvo Murski Sokol, 1903; in Ljudska knjižnica, 1909).¹³ V odboru pevskega društva so bili najaktivnejši člani čitalnice. Za predsednika je bil izvoljen pripovednik, župnik in dekan v Ljutomeru Ivan Skuhala,¹⁴ arhivar in pevovodja je postal učitelj Franc Zacherl, tajnik pa Fran Čeh, učitelj in vodja čitalnične knjižnice.¹⁵ Franc Zacherl se je včlanil ob nastanku Slovenskega pevskega društva, bil nato dolgoletni pevovodja (1894–1897, 1899–1940), kot predsednik društva (1921–1940) pa je bil tudi *spiritus agens* vsestranskega kulturnega razvoja tamkajšnjega okolja.¹⁶ Ljutomerska čitalnica se je od začetka 20. stoletja do ukinitve leta 1945 posvečala predvsem knjižnični dejavnosti ter pospeševanju bralne kulture, s čimer je izpolnjevala svoje temeljno poslanstvo. Glasbena in glasbeno-gledališka poustvarjalnost sta se še pred prvo svetovno vojno ustalili v okviru pevskega društva, ki se je tik pred vojno preimenovalo v Glasbeno društvo in tako tudi z imenom nakazalo široko delovanje. Po prvi svetovni vojni je bila Ljutomerska čitalnica članica pomembnih in naprednih združenj, kot so bila Zgodovinsko društvo Maribor, Mohorjeva družba, sadjarsko in čebelarsko društvo, Vodnikova in Cankarjeva družba, Slovenska Matica in druga, od katerih je prejela knjižne publikacije. Njeno napredno usmerjenost potrjuje tudi članstvo v Zvezi kulturnih društev v Mariboru, ki je v nasprotju s konservativno in klerikalno Prosvetno zvezo v Ljubljani veljala za naprednejšo. Dolgoletni knjižničar društva je bil prav Franc Zacherl, ki je veljal za izjemnega poznavalca in zbiratelja knjig, svojo ljubezen do bralne kulture pa je uspešno prenašal tudi na mlade rodove.¹⁷ Častni člani Ljutomerske čitalnice so bili dr. Janez Bleiweis, dr. Štefan Kočevar in škof dr. Josip Jurij Strossmayer, od leta 1938 pa tudi Franc Zacherl.¹⁸ Čeprav je bila po drugi svetovni vojni ukinjena, njeno bralno kulturo uspešno nadaljuje Splošna knjižnica Ljutomer.

Franc Zacherl (1868–1940)

Družina Franca Zacherla izhaja iz kraja Unterlamm pri Feldbachu na Avstrijskem Štajerskem, kjer je bil oče Karl davčni uradnik. Mati, rojena Robek, je bila doma iz Ormoža, kaj več pa o njej ni znano. Franc, rojen 5. marca 1868, je imel brata Martina in sestro Ano, ki je bila mati učitelja, glasbenika in vsestranskega kulturnika Dragotina Hasla (1900–1976). Zacherlovi so se še z majhnimi otroki preselili, najprej v Ormož in po dveh letih v Ljutomer, kjer je bil oče davčni uslužbenec. Živel so v skromni hiški nasproti cerkve in trške ubožnice ter veljali za delovno, ustvarjalno in narodno zavedno

13 Ratiznojnik, »Čitalnica v Ljutomeru,« 71.

14 Franc Ksaver Lukman, »Skuhala, Ivan (1847–1903),« *Slovenska biografija* (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), dostopno 27. 1. 2019, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi577985/#slovenski-biografski-leksikon>.

15 »Poročilo o ustanovitvi Slovenskega pevskega društva Ljutomer,« glej v: *Slovenec*, 3. 9. 1895, 3.

16 Rojs, »Vloga Ljutomerske čitalnice,« 34.

17 Zacherl je veljal za »očetovsko skrbnega učitelja,« ki je svoje učence vneto uvajal v svet slovenske knjige, kot pravi njegov nekdanji učenec Jože Košar, kasneje dolgoletni urednik Založbe Obzorja. Povzeto po časopisnem članku: Vili Vuk, »Življenje s knjigo: Pogovor s profesorjem Jožetom Košarjem,« izrezek iz časopisa *Večer*, v Zacherlovi zapuščini. Hrani Alka Berce.

18 Franc Kramberger, »Učitelj Franc Zacherl v Ljutomeru sedemdesetletnik,« *Učiteljski tovariš*, 17. 3. 1938, 3.

družino. Fran, kakor so ga imenovali, se je že v osnovni šoli učil »goslanja«. Po realni nižji gimnaziji na Ptuju je obiskoval štiriletno Državno moško učiteljsišče v Mariboru, kjer se je izpopolnjeval v violini, igral klavir, spoznaval zakonitosti glasbene teorije in osnove zborovodstva.¹⁹ Ker je bil v odrasli dobi tudi organist, je prav mogoče, da se je že v mladosti seznanil z orglanjem, ki je bilo v tečajni obliki na učiteljsišču obvezen del izobraževanja.²⁰ Sam pravi, da je ob učiteljsišču obiskoval glasbeno šolo mariborske Filharmonične družbe (Marburger philharmonischer Verein, ustanovljen 1881), kjer se je učil violončelo in sodeloval pri društvenem orkestru. Pri violončelu je hitro napredoval in ob koncu vsakega šolskega leta prejel nagrado. Učiteljski zbor mu je celo predlagal, da bi šolanje nadaljeval na dunajskem konservatoriju, vendar se je zavestno odločil za učiteljski poklic. Zrelostni izpit je opravil 8. julija leta 1889 in postal učitelj v Cezanjevcih, podružnici Ljutomerske narodne šole. Izkazal se je kot dober učitelj, pobudnik vaškega kulturnega življenja, ustanovitelj bralnega društva in moškega pevskega zbora. Po dveh letih je bil prestavljen v še manjši kraj, Malo Nedeljo (Bučkovci), kjer je prav tako ustanovil bralno društvo in moški zbor.²¹ Deloval je v prepričanju, da je zborovsko petje pomembna oblika kulturnega udejstvovanja, glasbenega izobraževanja, utrjevanja narodne zavesti in druženja. V vsem tem je videl svoje življenjsko poslanstvo, ki mu je zvesto sledil. Premestitev je mogoče razumeti kot potezo avstro-ogrskih oblasti izstopajočim narodnim buditeljem, vendar o tem ni neposrednih dokazov.

Kot obetaven glasbenik in narodnjak je bil leta 1894 povabljen za zborovodjo Ljutomerskega pevskega društva, čigar mešani pevski zbor je s krajšimi prekinitvami vodil do svoje smrti leta 1940. Sestav je skoraj vsako leto pripravil koncert narodnih in umetnih pesmi ter prirejal gledališke igre s petjem, zabavne večere, silvestrovanja in izlete v okoliške kraje. Skupino so sestavljali pevci iz Ljutomera, Cvena, Cezanjevcev, Babincev, Noršincev in od drugod. Zacherl se je zavedal, da napredek zbora temelji na pevskem podmladku, zato je k sodelovanju vabil dijake iz Ljutomera in okolice, ki so v zboru redno prepevali v času počitnic, nekateri pa tudi pogosteje.²² Sestav je pod Zacherlovim vodstvom sodeloval pri vseh velikih slovesnostih, ki so bila v čast Stanka Vraza, Frana Miklošiča, Simona Gregorčiča in Cirila in Metoda, ter postal osrednje telo kulturnega utripa širšega Ljutomerskega okraja. Podrobnosti repertoarja ne poznamo, predvidevamo pa, da so izvajali takrat razširjena dela slovenskih domoljubnih skladateljev, ki so izhajala v založbi Glasbene matice ali kako drugače. Znano je, da je imelo društvo

19 Povzeto po rokopisu, ki ga je o njegovem glasbenem delovanju domnevno napisala hči Minka Zacherl. Zapis hrani pravnukinja Alka Berce. Življenje in delo Franca Zacherla je prva sistematično raziskovala študentka Akademije za glasbo UL Bojana Škrli v magistrskem delu »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl« (Magistrska naloga, Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, 2017), v katerem se je oprla na tiskane in rokopisne vire ter na ustna pričevanja njegovih potomcev. Opozorila je na široko delovanje obeh glasbenikov ter ju opredelila kot najpomembnejša člena v kulturnem razvoju Ljutomerskega okolja prve polovice 20. stoletja. V letu 2017/18 je potekala raziskava o 90-letnem delovanju Glasbene šole Slavka Osterca Ljutomer, v katero sta bila prav tako vključena oba omenjena Zacherla. Njuno delovanje je bilo osvetljeno še z novih zornih kotov, raziskava pa je med drugim temeljila na dotlej še ne upoštevanih rokopisnih in tiskanih virih. Prim. Darja Koter, »... gode in pleše, da ogenj se kreše: 90 let Glasbene šole Slavka Osterca Ljutomer 1927–2017 (Ljutomer: Glasbena šola Slavka Osterca, 2018). Izid omenjene publikacije je sprožil dodatna raziskovalna vprašanja in vplival na to, da so bila avtorici na voljo nova gradiva, ki so omogočila preverjanje in nadgradnjo dotedanjih raziskav. V pogled v rokopisne in druge vire je omogočila pravnukinja Franca Zacherla in vnukinja Minke Zacherl Alka Berce, ki je dosedanja vedenja okrepila z novimi pričevanji in še neobjavljenimi spomini, za kar se ji na tem mestu iskreno zahvaljujem.

20 III. gimnazija Maribor – Zgodovina, dostopno 18. 2. 2019, www.tretja.si/zgodovina/.

21 Prim. Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 6–10.

22 Rokopis o življenju in delovanju Franca Zacherla, hrani Alka Berce.

bogat arhiv, za katerega je več desetletij skrbel prav Franc Zacherl, žal pa je bila skoraj vsa dokumentacija društva skupaj z arhivom uničena med drugo svetovno vojno.²³ Iz Zacherlove skromne zapuščine razberemo, da je za svojo glasbeno prakso ustvaril več lastnoročno napisanih pesmaric, v katerih je zbral domoljubne in umetne pesmi, pa tudi priredbe ljudskih. V zvezku brez naslova sta tudi njegovi priredbi skladb *Bratci veseli vsi* in *Je pa davi slanica pala*. Zbrane skladbe so spevne in melodično enostavne, pretežno enoglasne ali dvoglasne, medtem ko so večglasne harmonizirane v ljudskem duhu in videti je, da je večina teh priredb Zacherlovo delo.²⁴ Kronisti Slovenskega pevskega društva Ljutomer poudarjajo, da je bil bogat zborov arhiv sad skupnega dela zakoncev Zacherl, saj naj bi Francova žena Marija, sicer odlična pevka, dejavno pripomogla k prepisovanju notne literature vseh zvrsti. V društvu sta od zgodnje mladosti sodelovali tudi obe njegovi hčeri, Minka in Slavica. Prva se je izšolala na ljubljanskem konservatoriju, druga je bila učiteljica. Društvo je posebej slovesno proslavilo svoje obletnice, ko je na koncerte vabilo znane soliste in druge uveljavljene glasbenike.²⁵ Za vsa slavlja je repertoarno skrbel Franc Zacherl ter tako vplival na poustvarjalno raven svojih ansamblov in vzgojo glasbene publike.

Po letu 1903, ko je bil v Ljutomeru na pobudo češkega zdravnika in vnetega sokola dr. Karola Chloupeka ter odvetnika in pionirja slovenskega filma Karola Grossmana ustanovljeno slovensko telovadno društvo, imenovano Murski Sokol, so se njegovi odborniki obrnili na zbor ljutomerskega Slovenskega pevskega društva, da bi »s svojim petjem povzdignilo razpoloženje ljudstva, vzbujalo v njem ljubezen do slovenske pesmi in s tem njegovo narodno zavest, kar je bilo v dobi mačehovske Avstrije velikega pomena.«²⁶ Tako je Zacherl svojo glasbeno dejavnost razširil še na Sokole, kjer je bil tudi vnet telovadec.²⁷ Murski Sokoli so ob telovadnih vajah gojili gledališko dejavnost ter imeli tamburaški in pevski zbor, katerega večina članov je izhajala iz pevskega društva. V svojih vrstah so zmogli ustanoviti salonski orkester, ki ga je, tako kot večino glasbenih sestavov nekdanjega Ljutomera, vodil Franc Zacherl.²⁸ Druženje pri Murskih Sokolih je zbližalo družini Zacherl in Grossman, katerih člani so postali tesni prijatelji. Pristne stike so nadaljevale hčere obeh družin, tudi po tem, ko so se Grossmanovi med obema vojnoma preselili v Ljubljano.²⁹

Ob deseti obletnici Slovenskega pevskega društva Ljutomer je Zacherl v njegovem okviru ustanovil še mladinski pevski zbor (1904), s katerim je ob narodnostnih in vzgojno-izobraževalnih uresničeval tudi umetniške cilje ter tako dokazoval vsestransko zavzetost za čim višjo poustvarjalno raven. Hči Minka pravi, da je bil ljutomerski društveni mladinski zbor »prvi svoje vrste na slovenskih tleh« in dodaja, da je bila v njem pevka in pianistka, saj je s klavirjem spremljala igre in spevoigre.³⁰ Mladinsko pet-

23 Ibid.

24 Prim. rokopisni zvezek brez naslova, iz Zacherlove zapuščine, hrani Alka Berce.

25 Baukart in Mikl, *Šestdeset let slovenske pesmi v Ljutomeru 1894–1954*, 6.

26 Povzeto po rokopisu Minke Zacherl, v katerem opisuje zgodovino slovenskega petja v tamkajšnjem okolju. Hrani Alka Berce.

27 Kot pravi Alka Berce, so bili Zacherlovi verna družina, ne pa »pobožnjaški«, in dodaja, da je njen praded redno sodeloval s Sokoli, nikoli pa ni bil simpatizer Orlov. Ob tem pravi, da hčeri nista bili telovadki, saj ju je oče usmerjal zgolj v glasbo. Po osebnem pogovoru z Alko Berce, januarja 2019.

28 Ratižnojnik, »Telovadno in kulturno društvo v Ljutomeru 1903–1941.« *Kronika* 46, št. 1–2 (1998): 119–128.

29 Po pogovoru z Alko Berce v januarju 2019.

30 Rokopis o življenju F. Zacherla, ki ga je zapisala hči Minka. Hrani Alka Berce.

je je pred tem gojila ljubljanska Filharmonična družba kot obliko vzgoje podmladka za društveni pevski zbor, kar je dokumentirano od leta 1864, nato pa Glasbena matica v Ljubljani, in sicer od šolskega leta 1884/85.³¹ Slednjega je Zacherl gotovo poznal. Cvetko Budkovič ugotavlja, da je prvi šolski mladinski pevski zbor kot samostojni sestav izven razrednega petja nastal leta 1871 na takrat še zasebni osnovni šoli v Toplicah pri Zagorju. Od ustanovitve do leta 1897 ga je vodil učitelj češkega porekla Julij Plhak, ki je celo vzpostavil posebno sekcijo za poučevanje instrumentov in petja. Njegovo delo je nadaljeval Emil Adamič, ki je pevskega sestavu pridružil še učence meščanske šole.³² Zagorski pevski zbor, kasneje imenovan Vesna, velja za najstarejši mladinski sestav na Slovenskem. Budkovič, poznavalec zgodovine mladinskega petja na Slovenskem, takoj za zagorskim omenja Ljutomerski zbor Franca Zacherla.³³ Predvidevamo, da se je Zacherl s petjem v mladinskem zboru seznanil na ptujski gimnaziji. Za njegovo delovanje je zaslužen organist mestne cerkve in učitelj nižje gimnazije Anton Weixler. V tem zboru je nekaj časa prepeval tudi Matej Hubad kot učenec 1. in 2. razreda ptujske gimnazije.³⁴

Zacherl je bil učitelj širokega kova. Od leta 1899, ko je bil prestavljen za učitelja na Deško ljudsko osnovno šolo v Ljutomer, se je zanj začelo novo življenjsko obdobje. To mu je omogočilo vsestranski osebni napredek in še bogatejše udejstvovanje na kulturnem področju. Na tem mestu je služboval do upokojitve leta 1925.³⁵ Kot osveščen učitelj si je prizadeval za vzgojo ubranega petja in v tem videl svoje poslanstvo. Zavedal se je, da prepevanje v okviru razredne skupnosti, kakršno je bilo kot predmet petje od leta 1869 uzakonjeno in kot tako sestavni del rednega šolskega programa, ne omogoča razvoja zborovskega petja in ne izvajanja raznolikega in/ali zahtevnejšega repertoarja ter s tem pevskega napredka. Zakon o osnovni šoli je veleval, da naj petje »glasovni čut budi, otrokom estetično omiko ter oblaževanje src pospeši in domorodne misli oživilja.«³⁶ Anton Nedvčed in Anton Foerster, avtorja prvih slovenskih pesmaric za osnovne in srednje šole ter učiteljišča, sta s svojimi gradivi sicer pospeševala slovensko mladinsko petje, vendar ne tako uspešno, kot je bilo pričakovano.³⁷ Predvidevamo, da je Franc Zacherl prve slovenske pesmarice različnih avtorjev spoznal v gimnazijskih letih ali kasneje na učiteljišču. V njegovi zapuščini je več zvezkov, ki jih sestavljajo budniške, ljudske in umetne pesmi. Najstarejša je zbirka šolskih pesmi Antona Nedvčeda *Slavček*, v treh delih, natisnjena leta 1886.³⁸ V razrednem petju je sicer prevladovalo prepevanje ljudskih in glasbeno preprostih umetnih in duhovnih pesmi, pri katerih je bila v ospredju moralna nota, medtem ko so bile umetne pesmi, primerne starosti otrok in

31 Cvetko Budkovič, *Razvoj mladinskega zborovskega petja na Slovenskem od začetkov do druge svetovne vojne* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1983), 22.

32 Ibid.

33 Ibid.

34 Ibid., 23. Matej Hubad (1866–1937) je bil od Franca Zacherla starejši le dve leti.

35 Povzeto po rokopisu Minke Zacherl o očetovem delovanju. Hrani Alka Berce. V zapuščini je ohranjenih več rokopisnih listov o njegovem življenju, nekatere vsebine se ponavljajo. Osebni dokumenti ali kakršnikoli zapiski Franca Zacherla niso ohranjeni. Kot pravi Minka, je bila družinska dokumentacija v veliki večini uničena med drugo svetovno vojno.

36 Budkovič, *Razvoj mladinskega zborovskega petja*, 16–19. Uzakonjeno pospeševanje mladinskega petja je vplivalo na nastajanje didaktično usmerjenih pesmaric s pesemsko literaturo za osnovne, meščanske in srednje šole ter učiteljišča, ki sta jih od sedemdesetih let 19. stoletja dejavno pripravljala Anton Nedvčed in Anton Foerster, nato pa njuni nasledniki.

37 Budkovič, *Razvoj mladinskega zborovskega petja*, 19.

38 Prim. Zacherlove rokopisne pesmarice, od katerih je tista z naslovom »Ljudsko petje« datirana v leto 1902.

vsebinsko bolj sproščene, drugotnega pomena.³⁹ Zacherl je na svoji matični šoli vodil mladinski zbor izbranih glasov in z njimi vadal ob sobotah izven pouka. Prepevali so ljudske, cerkvene in umetne pesmi, tudi ob spremljavi klavirja, ki ga je spretno igrala hči Minka. Kot se spominjajo nekdanji učenci, je bil spoštovan pedagog in pevci so mu radi sledili. Pogosto jim je pripovedoval pravljice ter jih tako še bolj pritegnil.⁴⁰ Sodelovali so pri nedeljskih mašah in nastopali ob posvetnih prilikah, leta 1924 pa so imeli prvi samostojni koncert z deli takrat uveljavljenih skladateljev slovenskega prostora, kot so bili Emil Adamič, Hrabroslav Volarič, Stanko Premrl, Saša Šantel in Ignacij Hladnik.⁴¹ To je gotovo eden prvih samostojnih koncertov šolskih mladinskih zborov na Slovenskem, saj drugi podobni primeri v istem času niso izpričani.⁴² Nadučitelj Franjo Cvetko, oče Dragotina in Cirila Cvetka, je kmalu po omenjenem koncertu v *Učiteljskem tovarišu* izpostavil pomen Franca Zacherla za ljutomersko in širše slovensko okolje ter zapisal:

V dolžnost si štejem izreči v javnosti priznanje odličnemu narodnemu delavcu in dolgoletnemu buditelju in krepitelju narodne zavednosti tovarišu Franu Zacherlu. Polnih 35 let svojega službovanja je poleg uspešnega šolskega dela vežbal [...] pevске zборе v Cezanjevcih, pri Mali Nedelji in v Ljutomeru, prirejal ljudske veselice. razne koncerte, gojil šolsko ter cerkveno ljudsko in umetno petje z najlepšimi uspehi, vse kot neplačano narodno-požrtvovalno delo. S tem je dajal tudi impulze mnogim tovarišem v domačem okraju, da so začeli že pred desetletji delovati na enak način. In če se je [...] upravičeno naglašalo, da je v ljutomerskem okraju narodna zavednost splošna in utrjena, bila je to samo naravna posledica Zacherlovega in njegovih posnemovalcev delovanja pri pevskih zborih. Idealno in vztrajno je deloval ta tovariš. [...] Njegovo uspešno narodno - kulturno delovanje zasluži najvišje odlikovanje! Čast – komur čast!⁴³

Na omenjenem ljutomerskem koncertu sta sodelovala pianistka Minka Zacherl in violinist Drago Mario Šijanec, takrat še gimnazijec in gojenec mariborske Glasbene matice, s katerim je Minka večkrat nastopala.⁴⁴ Zacherlov mladinski zbor je primerljiv z živahno dejavnostjo osnovnošolskih pevskih sestavov na Tržaškem in Goriškem po prvi svetovni vojni, ki so delovali na pobudo Srečka Kumarja, Ivana Grbca, Avgusta Šuligoja in drugih članov zbora Učiteljske zveze za Primorsko, na širšem Štajerskem pa se je osnovnošolsko zborovstvo hitreje razvijalo šele po letu 1924.⁴⁵ Zacherlovi šolski pevci so sodelovali tudi z zborom Glasbenega društva in s Sokolovim salonskim orkestrom.⁴⁶ Skupni nastopi so bili za tamkajšnje in širše okolje velik dosežek, saj so

39 Darja Koter, »Idejna in umetniška identiteta mladinskih zborov med obema vojnoma,« v *Nova glasba v »novi« Evropi med obema svetovnima vojnoma*, ur. Jernej Weiss (Koper: Založba Univerze na Primorskem; Ljubljana: Festival, 2018), 257–274, doi:10.26493/978-961-7023-72-5.257-274.

40 Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 23.

41 Franjo Cvetko, »Šolski odri in pevski zbori,« *Učiteljski tovariš* 43, 30. 4. 1924, 4.

42 Koter, »Idejna in umetniška identiteta mladinskih zborov med obema vojnoma,« 257–274.

43 Cvetko, »Šolski odri in pevski zbori,« 4.

44 Ibid.

45 Prim. Budkovič, *Razvoj mladinskega zborovskega petja*, 27–28; 58–64; Koter, »Idejna in umetniška identiteta mladinskih zborov,« 25.

46 Prim. Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 15–30.

izvajali celo operete (npr. *Grofica Marica* E. Kálmána, *Poljska kri* O. Nedbala, *Pri belem konjičku* R. Benatzkyja idr.). Zacherl je instrumentalno in vokalno-instrumentalno postvarjanje spodbujal tudi v drugih sredinah. V učiteljskem društvu, katerega član je bil, je leta 1908 ustanovil orkester in pevski zbor ter ju vodil do prve svetovne vojne in po njej do leta 1927, ko se je posvetil novoustanovljeni glasbeni šoli. Zbor je nastopal na učiteljskih zborovanjih tamkajšnjega okraja in postal oblika izobraževanja učiteljev za vodenje pevskih zborov.⁴⁷ Ta model zborovodske šole izpostavlja Zacherla kot pionirskega mentorja zborovodjem na vzhodnem Štajerskem. Ob upokojitvi je bil odlikovan z Redom sv. Save V. reda, kar je vredno spoštovanja.⁴⁸

Leta 1901 je postal organist domače cerkve ter tam kar 24 let orglal ter vodil otroški in mešani zbor. Kot pravi Minka, je imel posebno skrb za negovanje ljudskega cerkvenega petja, ki ga je gojil na zavidljivi ravni.⁴⁹ Od leta 1902 je sestavljal rokopisno pesmarico nabožnih pesmi, v kateri so mašne in druge skladbe cerkvenega značaja, eno- in dvoglasne, za otroški in mešani zbor. Velja pripomniti, da so cerkveni pevci v mešani zasedbi v praksi prepevali vsaj štiriglasno. Med zapisanimi deli so večinoma njegove priredbe ljudskih cerkvenih pesmi, ki jih je v okoliških krajih vestno zbiral in zapisoval vse življenje. Na nekaterih je označil, da je melodija povzeta po »starem napevu« ali zapisal ime družine, kjer jo je slišal (npr. str. 161: »Polnočnica 04/Bes: po Meškovich«), redko pa je dodal sebe kot avtorja (npr. str. 225: »Polnočnica 1910/Zacherl Fr.«).⁵⁰ Uglasbil je tudi nekaj pesmi domačina Ignaca Lipovca iz Podgradja pri Ljutomeru, ki je bil vnet zbiralec in pevec ljudskih pesmi. Posamezne naj bi Zacherl tudi objavil, kar pa ni dokazano. Najbolj znane, ki jih je zapisal Lipovec in so bile večkrat uglasbene, so: *Lavdon zavzame Beograd*, *Kazen za nedopustljive grehe*, *Godec pred peklom*, *Sv. Aleš*...⁵¹ Zacherl je pri svoji glasbeni praksi uporabljal tudi *Ljudsko pesmarico za nabožno petje v cerkvi, v šoli in doma* v priredbi Frana Saleškega Spindlerja, izdano leta 1904. V njej najdemo enoglasne in dvoglasne napeve.⁵² Spindler je bil župnik in cerkveni glasbenik, doma iz Male Nedelje, ki je pisal tudi avtorska dela. Omenjeno pesmarico je Fran Kimovec ocenil kot zelo primerno za vsakdanjo rabo.⁵³ Kot skladatelj je Zacherl napisal več pesmi za polnočnice in po njih tudi slovel.⁵⁴ Posebej ga je pritegovalo zbiranje pesmi po vaseh, zato se je rad odzival na vabila na družabna srečanja, kot so bile novomašniške primicije, poroke in druga slavlja, kjer sta z ženo vodila petje, ob tem pa je vedno znova slišal kakšno njemu neznano pesem in jo zapisal. Ko se je leta 1904 na pobudo avstrijskega ministrstva za izobraževanje začelo sistematično zbiranje ljudskih pesmi, se mu je pridružil in postal eden dejavnejših na Štajerskem. Z zapisovanjem je

47 Ibid., 24.

48 Franc Kramberger, »Učitelj Franc Zacherl v Ljutomeru sedemdesetletnik«, *Učiteljski tovariš*, 17. 3. 1938, 3.

49 Rokopis Minke Zacherl o očetovem delovanju. Hrani Alka Berce.

50 Glej rokopisno pesmarico z naslovom »Ljudsko petje / Fr. Zacherl / Ljutomer 1902«, Hrani Alka Berce. To pesmarico bi v prihodnje veljalo natančno preučiti in ugotavljati poreklo posameznih napevov.

51 Prim. Rado Pušenjak: »Ognjeni zublji so uničili Lipovčevo domačijo«, *Tovariš*, 9. 12. 1982; Družina Lipovec – kronika – Janko Lipovec, dostopno 12. 2. 2019, www.lipovec.me/lipovci.htm.

52 Pesmarico hrani pravnukinja Alka Berce.

53 Franc Ksaver Lukman, »Spindler, Fran Saleški (1878–1963)«, *Slovenska biografija* (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), dostopno 11. 2. 2019, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi597520/#slovenski-biografski-leksikon>.

54 Kramberger, »V spomin tovarišu Franu Zacherlu«, *Učiteljski tovariš*, 11. 7. 1940, 2.

nadaljeval tudi po vojni in skupno zapisal okrog 400 pesmi, nekatere tudi po naročilu Luke Kramolca.⁵⁵

Ljutomerski kulturniki in odborniki društev so si vsaj od začetka 20. stoletja prizadevali ustanoviti lastno godbo. V okviru pevskega oziroma Glasbenega društva, kakor se je imenovalo od leta 1914, je že pred prvo svetovno vojno delovala manjša pihalna godba kot peščica nadarjenih domačinov in okoličanov, samoukov. Poučevanja v godbenih glasbilih ni bilo, veljala je praksa prenašanja znanja iz roda v rod. Po prvi svetovni vojni je dozorela ideja o uradni ustanovitvi ljutomerske godbe, ki jo je na občinskem odboru leta 1922 predstavil prav Franc Zacherl in dobil soglasno podporo. Sestav so poimenovali Trška godba, leta 1928, ko je Ljutomer dobil mestne pravice, pa Mestna godba Ljutomer. Vodenje je prevzel Zacherl, ki je k sodelovanju povabil domače in okoliške muzikante, predvsem tiste z lastnimi glasbili. Po skromnih začetkih se je začelo resno delo, skrb za podmladek in zavedanje, da tak sestav potrebuje podporo v obliki glasbene šole. Ko je Glasbeno društvo leta 1927 ustanovilo še godalni orkester, je bilo potreb po dobro podkovanih instrumentalistih vse več in s pomočjo karizmatičnega Zacherla je bila še tega leta ustanovljena glasbena šola.⁵⁶ Med ustanovitelji in podporniki so bili njegova hči Minka Zacherl, šolski nadzornik Fran Karbaš, železničarski uslužbenec Roman Bratuša, sodni uradnik Jože Korošak in učiteljica meščanske šole Ema Scheithauer.⁵⁷ Šolo so uspešno registrirali in pričeli s poučevanjem. Na slovesno odprtje sta prišla tudi Emil Adamič kot prijatelj in Slavko Osterc, domačin iz Veržeja. Do tega pomembnega dogodka je prišlo v letu, ko je bil Ljutomer tik pred tem, da pridobi mestne pravice, kar je morda pripomoglo, da so mestni veljaki soglasno podprli prizadevanja takrat najbolj osveščenih kulturnikov. To pa ni pomenilo, da bi šola dobivala izdatna sredstva. Začetki so bili izjemno skromni, delovala je v mežnariji, imela eno učilnico in en klavir. Poučevali so osnovnošolski učitelji, večinoma zaposleni v javnih šolah, kar je pomenilo, da so imeli le osnovno znanje kakšnega instrumenta in glasbene teorije, pa tudi to, da so prejeli skromne honorarje, če sploh. Zacherl, učitelj in ravnatelj, je bil takrat že upokojen in je delal praktično prostovoljno. Poučeval je glasbeno teorijo, violončelo, pihala in trobila (klarinet, flavto in trobento), po potrebi pa tudi druge predmete. Njegova desna roka je bila hči Minka kot najbolj glasbeno izobražena. Čeprav je službovala v Mariboru, je ob nedeljah vodila vaje mladinskega pevskega zbora in poučevala klavir.⁵⁸ O delovanju ljutomerske glasbene šole od začetkov do druge svetovne vojne je gradivo večinoma izgubljeno, zato so toliko dragocenejši zapisi v časopisju, ki omenjajo šolske produkcije, nastope posameznikov, ansamblov in orkestrrov. Znale so nekatere objave o koncertih gostujočih glasbenikov, ki so med občinstvom močno odmevali in bili zgled mladim glasbenikom. Časnik *Slovenski narod* je na primer napovedal produkcijo ljutomerske glasbene šole v čast skladatelju Davorinu Jenku, ki se je odvila 26. aprila 1936 v Sokolskem domu,⁵⁹ kjer naj bi posebej izstopali učenci novega učitelja Janeza Kuharja (1911–1997), ki je poučeval violino in

55 Iz rokopisa Minke Zacherl. Prim. tudi Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 29–30.

56 Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 36–40.

57 Rokopis iz zapuščine Avgusta Loparnika z naslovom »Glasbena šola Ljutomer,« ki sta ga napisala bodisi Franc ali Minka Zacherl (brez datacije). Hrani družina Loparnik v Ljutomeru, ki se ji zahvaljujem za dostop do gradiva.

58 O delovanju šole glej Koter, *90 let Glasbene šole Slavka Osterca*, 31–39.

59 *Slovenski narod*, 25. 4. 1936, 3.

vodil mladinski pevski zbor ter bil poleg Minke Zacherl edini član učiteljskega zbora z zaključenim konservatorijem.⁶⁰ Petnajsta obletnica glasbene šole (2. 5. 1937) je bila dogodek, ki ga je Čenda Šedlbauer (1902–1976), takratni ravnatelj ptujske glasbene šole, kasneje član ljubljanskega radijskega in opernega orkestra, označil za prireditve prve vrste, kakršne naj bi zmogle le redkokatere glasbene šole tistega časa.⁶¹ Prireditve je bila posvečena nekaj mesecev prej preminulemu Emilu Adamiču, za katerega je bilo omenjeno, da je bil z Ljutomerom tesno povezan. Prvič je prišel v Ljutomer leta 1921 kot zapisovalec ljudskih pesmi. Pri Francu Zacherlu se je oglasil s prošnjo, da mu v okoliških krajih in v Prekmurju predstavi ljudske pevce in s tem omogoči nabiranje še nezapisanih pesmi, ki bi jih lahko priredil za različne zborovske zasedbe, kar je tudi izpolnil.⁶² Moža sta se očitno dobro ujela, saj se je Adamič z Zacherlovimi prijateljsko zblížal in k njim prihajal precej pogosto, celo večkrat letno. Minka je bila njegova tesna prijateljica.⁶³

Leto 1938 je bilo v znamenju 70-letnice ravnatelja Zacherla. Pod njegovim vodstvom se je odvila slavnostna akademija s solisti, z godalnim kvartetom, s harmonikarskim orkestrom, z mladinskim pevskim zborom in orkestrom, kar je bil za tamkajšnje okolje neprecenljiv dogodek. Glasbena šola je redno sodelovala na prireditvah ljutomerskih društev, se z leti širila in odpirala podružnice ter tako pospeševala glasbeno vzgojo v okoliških krajih. Njeni gojenci so bili deležni kvalitetnih koncertnih prireditev, ki jih je prirejalo Glasbeno društvo v sodelovanju z uveljavljenimi gostujočimi glasbeniki. V Ljutomeru se je predstavilo tudi Orkestralno društvo ljubljanske Glasbene matice, ki so ga spremljali ravnatelj glasbene šole Glasbene matice Julij Betetto, Emil Adamič, Slavko Osterc, Danilo Švara in drugi. Franc Zacherl je bil v tesnih stikih s številnimi slovenskimi glasbeniki, kar se je med drugim odražalo tudi na repertoarjih glasbene šole in društev, iz katerih je mogoče razbrati, da so stremeli k visokim poustvarjalnim ciljem. Šola je bila kljub skromnim razmeram in dokaj povprečni izobrazbeni ravni učiteljev uspešna. Iz nje je že pred drugo svetovno vojno izšlo nekaj izjemno nadarjenih glasbenikov, ki so šolanje nadaljevali in postali profesionalni glasbeniki. Večinoma so se usmerili v takrat izjemno priznано vojaško glasbeno šolo Vršac, ki je delovala od leta 1920 do 1941, nekateri pa so se izobraževali tudi na ljubljanskem konservatoriju.⁶⁴ Zacherlova prizadevanja so obrodila sadove na vseh področjih, zato je za svoje delo prejel več nagrad in pohval.⁶⁵ Umrli je junija leta 1940. Kot so zapisali pisci nekrologov, so za njim ostale trajne in neizbrisne sledi.⁶⁶ Po Zacherlovi smrti se je hči Minka nesebično odpovedala dobri službi v Mariboru in lastni umetniški karieri ter nadaljevala očetovo

60 Janez Kuhar je bil med letoma 1936 in 1941 zaposlen na Osnovni šoli Šafarsko (danes Razkrižje) blizu Ljutomera. To je bilo njegovo prvo delovno mesto in kot pravi, je bil tja poslan kot sin staroste Sokola in simpatizerja komunistov, kar je razumel kot kazensko namestitev. Toda tega obdobja nikoli ni obžaloval, nasprotno, bil je prepričan, da je bilo zanj izjemno koristno in spodbudno. Prim. Dušica Herman, *Janez Kuhar v objemu violinskega ključa* (Ljubljana: Forma 7, KUD Janez Kuhar, 2007), 19–21.

61 Ibid.

62 Emil Adamič je uglasbil oziroma priredil več ljudskih pesmi iz širšega Pomurja in Medimurja. Glej bibliografijo Zorana Krstuloviča v publikaciji *Adamičev zbornik*, ur. Edo Škulj (Ljubljana: Akademija za glasbo, 2004). V rokopisu je med drugimi ohranjenih štirinajst prekmurskih otroških narodnih pesmi za enoglasni zbor ali samospjev s klavirjem na napeve in besedila zbirke Franca Zacherla in R. Orla. Zapisano s svinčnikom leta 1931.

63 Pisno pričevanje Minke Zacherl. Rokopis hrani Alka Berce.

64 Koter, *90 let Glasbene šole Slavka Osterca*, 38–39.

65 O tem se je ohranilo le pisno pričevanje Minke Zacherl v rokopisu o njegovem delu. Hrani Alka Berce.

66 Kramberger, »V spomin tovarišu Franu Zacherlu,« 2.

poslanstvo. Kot ravnateljica glasbene šole je delovala le eno leto, ob tem pa poučevala na Državni meščanski šoli dr. Frana Miklošiča v Ljutomeru. Maja leta 1941 so jo Nemci skupaj z materjo in sestro izselili v Ljubljano, leta 1944 pa v Slavonski Brod, od koder so se Zacherlove po končani vojni srečno vrnile.⁶⁷

Minka Zacherl (1894–1985)

Marija (Minka) Zacherl se je rodila 22. avgusta 1894 v Ljutomeru kot prvorojenka zakoncev Franca in Marije Zacherl. Leto kasneje se jima je rodila še hči Slavica in čez tri leta sin Franc. Obe hčeri sta že od rosnih let kazali glasbeno nadarjenost, vendar se je le Minka poklicno posvetila glasbi. Klavir se je učila doma z očetom in kot je bilo omenjeno, je skupaj s sestro pela v otroškem pevskem zboru domačega pevskega društva, ki ga je že kot deklica spremljala s klavirjem. Skladno s svojo glasbeno nadarjenostjo in družinsko tradicijo je izbrala učiteljski poklic in leta 1913 zaključila mariborsko učiteljsko šolo. Kljub temu da je dijaška leta preživljala v Mariboru, je bila članica ljutomerskega zbora in njegova pianistka. Prvo delovno mesto je nastopila v Križevcih pri Ljutomeru in tam ustanovila dekliški pevski zbor, s katerim se je izkazala kot nadarjena zborovodkinja. Leta 1917 je bila premeščena na ljudsko šolo v Vučjo vas, kjer je ravnateljaval očetov dolgoletni prijatelj Franjo Cvetko, oče Dragotina in Cirila Cvetka. Bil je uspešen zborovodja vaškega moškega zbora, s katerim je ob spremljavi Minke Zacherl izvajal tudi spevoigre in z njimi nastopal v večjih krajih.⁶⁸ Minka se je v Vučji vasi udomačila, se navezala na Cvetkove ter občasno pazila na njihovega sina Dragotina. Kot pravi, mu je v mladeniških letih pomagala ob pripravah na glasbeni študij. Kasneje je v Mariboru poučevala njegovega mlajšega brata Cirila, s katerim je prav tako prijateljevala.⁶⁹

Januarja leta 1917 je povila nezakonsko hčer Marico. Oče Franc je Minki namenil študij na ljubljanskem konservatoriju, zato je vplival na odločitev, da so dali novorojenko v rejo, kjer je ostala štiri leta.⁷⁰ Leta 1919 se je Minka vpisala na Jugoslovanski konservatorij za glasbo in igralsko umetnost v Ljubljani, kjer je študirala klavir in solopetje ter bila leta 1922 med prvimi diplomanti.⁷¹ Izkazala se je kot uspešna in cenjena študentka.⁷² Njena poklicna pot potrjuje, da je bila nadarjena pianistka, sodeč po družinski tradiciji pa je imela tudi dober glas, ki ga je tekom študija tehnično izpopolnjevala. Bila je članica mešanega zbora Glasbene matice pod vodstvom Mateja Hubada, kjer si je pridobila dragocene izkušnje in jih kasneje uspešno prenašala v prakso. Kot diplomantka se je seznanila z Emilom Adamičem, s katerim sta istočasno

67 Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 52–60.

68 Povzeto po rokopisu Minke Zacherl, hrani Alka Berce. Minkin življenjepis je del omenjene diplomske naloge Bojane Škrli. O njenem delovanju in pomenu glej tudi v: Koter, *90 let Glasbene šole Slavka Osterca*, 34–35 in 45–46.

69 Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 65–66.

70 Po pogovoru z Alko Berce, januar 2019. Alka pravi, da je bila rejnica doma blizu Ljutomera in da je deklico redno obiskovala Minkina sestra Slavica, učiteljica v domačem kraju. Po štirih letih so Zacherlovi Marico vzeli k sebi domov, njena neformalna varuhinja pa je postala teta Slavica.

71 Skupaj z njo so diplomirali: Emil Adamič, Ervina Ropas, Frida Špeclar in Adolf Gröbming, kar potrjuje fotografija prvih diplomantov konservatorija skupaj s profesorji Jankom Ravnikom, Josipom Mantuanijem, Jankom Bezjakom, Matejem Hubadom, Josipom Vedralom in Stankom Premrlom. Fotografijo hrani Alka Berce.

72 Spričevala se niso ohranila, o njeni uspešni študijski poti priča Alka Berce. Zapis pogovora, 7. 1. 2019.

položila državni izpit za poučevanje glasbe na meščanski šoli, gimnaziji in učiteljsku ter ustvarila pristen prijateljski odnos. Iz Minkinih zapisov razberemo, da se je Adamič pogosto mudil na Zacherlovi domačiji, vzljubil njene ljudi ter občudoval gričevnati svet Slovenskih goric in Prlekije. Z Minko sta v času počitnic prepešala številne griče in kraje z vinogradi ter se družila z glasbeniki in drugimi kulturniki tamkajšnjega okolja.⁷³ Tako sta na Kapeli obiskala učiteljico in pesnico Ljudmilo Poljanec, ki jo je Adamič zelo cenil in si želel uglasbiti nekaj njenih pesmi. Kolikor je znano, je uglasbil pesmi *Ah, zvonijo*,⁷⁴ *Orač na Topoli*,⁷⁵ in *V rešenje*. Slednja je bila napisana za dvoglasni dekliški zbor s spremljavo osmih solističnih instrumentov. Okrog leta 1923 jo je Adamič poklonil Minki, da jo izvede z dekliškim pevskim zborom Dekliške meščanske šole v Mariboru (danes Osnovna šola Ivan Cankar), kjer je poučevala od leta 1922 do 1931. Tam je vodila tudi mladinski zbor.⁷⁶ Partitura omenjene pesmi nikoli ni bila natisnjena in ni ohranjena v Adamičevi rokopisni zapuščini. Kot pravi Minka, so ji bile podarjene ali posvečene številne skladbe prijateljev, vendar so se dragoceni rokopisi izgubili med drugo svetovno vojno.⁷⁷ Adamič ji je dela za njena mariborska pevska ansambla pošiljal že leta 1923. Med prvimi so bile skladbe *Izpraševalnica* (narodno besedilo), *Jurjevanje* (bes. Fran Žgur) in *Ah, zvonijo* (bes. Bogomila, psevdonim Ljudmile Poljanec),⁷⁸ ki jih je Minka izvedla še pred natisom.⁷⁹ Uveljavila se je kot izjemno sposobna zborovodkinja in glasbenica z velikim občutkom za mladinske skladbe. Tako ni naključje, da so ji kolegi skladatelji zaupali svoja dela v presojo in izvedbo ter jih šele nato objavljali. Po pripovedovanju Minkine hčerke Marice se je Emil Adamič ob snovanju mladinskih zborov z Minko pogosto posvetoval in pričakoval, da je osnutke pogledala, preigrala in komentirala.⁸⁰ Iz korespondenc je razvidno, da je na ta način sodelovala še s Cirilom Pregljem, Karolom Pahorjem, z Matijo Bravničarjem in Maksom Pirnikom.⁸¹ Ohranjena pisma namreč pričajo, da je bila cenjena recenzentka mladinskih pesmi in da je bilo njeno mnenje tudi upoštevano.⁸² Repertoar svojih službenih zborov je izvajala tudi s pevci ljutomerske glasbene šole. Po prvi letni produkciji te šole junija leta 1928 so v reviji *Zbori* zapisali, da so se vsi oddelki dobro predstavili, izstopal pa je mladinski zbor pod vodstvom Minke Zacherl, ki je izvajal eno-, dvo- in triglasne pesmi, večinoma ob spremljavi klavirja ali orkestra. Izvajali so dela Bedřicha Smetane, Emila Adamiča, Cirila Preglja, Stanka Premrla in Antona Schwaba. Kot pravi poročevalec, so bile pesmi izvajane »precizno, dinamično, lahko rečemo umetniško.«⁸³ Predvidevamo, da je mladinski

73 Povzeto po rokopisu Minke Zacherl. Hrani Alka Berce.

74 Objavljena v: Emil Adamič, *Album za mlade pevce* (Ljubljana: Glasbena matica, 1931), 20–21. Ljudmila Poljanec je bila pesnica moderne in je objavljala v številnih revijah in zbirkah ter samostojnih publikacijah. Prim. Jernej Marič, »Pesniška ustvarjalnost Ljudmile Poljanec« (magistrsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, 2016).

75 Pesem za mladinski zbor, objavljena v zbirki Cirila Preglja: *Mladinski zbori*, III. del (Celje: samozaložba, 1935).

76 Rokopis Minke Zacherl, brez naslova, hrani Alka Berce.

77 Ibid.

78 Pesem *Jurjevanje* (bes. Fran Žgur) je bila leta 1925 objavljena v *Ljubljanskem zvonu* in leto prej v zbirki: Srečko Kumar, ur., *Otroške pesmi* (Trst: Zveza slovanskih učiteljev v Italiji, 1924).

79 Rokopis Minke Zacherl, hrani Alka Berce.

80 Pripoved je zapisala Bojana Škrli in jo objavila v magistrskem delu.

81 Prim. časopisni članek iz zapuščine, ki ga je podpisal Minkin mladostni prijatelj, slikar Lojze (Tone, Ante) Trstenjak ob štiridesetletnici njenega delovanja. Hrani Alka Berce.

82 Prim. Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 47–48.

83 *Zbori* 5, št. 7 (1929): 18.

zbor Ljutomerske glasbene šole po tehtnosti repertoarja, tehnični in umetniški izvedbi izstopal v širšem okolju in bil eden boljših predhodnikov Trboveljskega slavčka. Minkino uspešno delovanje je v strokovnih krogih gotovo odmevalo, saj je bila deset let kasneje objavljena k sodelovanju s trboveljskim zborom.

O tesni povezanosti Minke Zacherl in Emila Adamiča pričajo tudi slavnostni dogodki, ki jih je Minka organizirala v njegovo čast. Kot pravi, so imeli v Ljutomeru ob obletnici Adamičevega rojstva koncert mladinskega zbora nižje gimnazije in okoliških zborov, ki so prepevali njegove pesmi, za zaključek pa je bila z združenimi zbori izvedena skladba za mešani zbor *V snegu*.⁸⁴ Slovesno je bilo tudi leta 1927 na Državni dekliški šoli v Mariboru ob Adamičevi 50-letnici, kjer sta prepevala oba Minkina zbora, dekliški in mladinski. Ta dogodek je Adamiča precej ganil, saj ob jubileju razen s strani nekaterih odbornikov ljubljanske Glasbene matice ni bil deležen večjih pozornosti.⁸⁵

Leta 1931 je Minka poklicno napredovala in postala učiteljica na mariborski Državni ženski učiteljski šoli, kjer je poučevala petje, klavir in violino. Predvidevamo, da je bila tudi tam uspešna in da je z dekliškim oziroma ženskim zborom izvedla številne pesmi slovenskih skladateljev. Po šolskih reformah se je leta 1935 vrnila na Dekliško meščansko šolo in tam nadaljevala z delom. Kot pevka in korepetitorica je sodelovala z zborom Glasbene matice Maribor, kjer je bila posebej aktivna v času od leta 1925 do 1929 kot desna roka dirigenta Josipa Hladeka-Bohinjskega.⁸⁶ Zbor in orkester Matice je prevzel leta 1925 in z njima dosegel repertoarni in poustvarjalni napredek. Z društvenimi ansambli je kot prvi v Mariboru izvajal obsežna dela evropske literature (npr. Haydnov oratorij *Letni časi*, Beethovnova 9. simfonijo, Dvořákovo kantato *Mrtvaški ženini*) in se proslavil kot izvrsten interpret. Matičin zbor je koncertiral v domačih krajih in po Jugoslaviji, najodmevnejša pa je bila turneja po Švici in v Innsbrucku leta 1928, kjer so dirigenta prepoznali kot velikega glasbenika in ga primerjali s Felixom Weingartnerjem. S slavnostnim koncertom ob 10. obletnici Glasbene matice Maribor (1929) je Josip Hladek-Bohinjski z dirigentskim delom prenehal ter taktirko predal Vasiliju Mirku.⁸⁷ Zacherlova je bila pomemben član mariborskega glasbenega življenja. Kot korepetitorica in pianistka je sodelovala tudi z drugimi uveljavljenimi zbori, kot sta bila sestava Narodnega železničarskega glasbenega društva Drava in katoliško usmerjenega Slovenskega pevskega društva Maribor.⁸⁸ Obe društvi sta med drugim izvajali obsežna kantatna dela slovenskih in drugih skladateljev.⁸⁹ Minka omenja še pevski zbor »Ferialnega saveza«, ki je z Dvořákovo kantato *Mrtvi ženini* leta 1930 gostoval v Beogradu. Ob tej priložnosti je z ansamblom sodeloval takrat 13-letni nadobudni hrvaški pevec Tomislav Neralić (1917–2016), kasneje operni solist z mednarodno kariero. Mladi Neralić je ob tej priložnosti ob klavirski spremljavi Minke Zacherl za Radio Beograd posnel več slovenskih narodnih pesmi. Z njim je nato sodelovala vrsto let.⁹⁰ Da je bila kot pianistka zelo uspešna in iskana, potrjujejo tudi poročila z mariborskih in drugih

84 Povzeto po Minkinem rokopisu, kjer pa leto dogodka ni navedeno. Hrani Alka Berce.

85 Ibid.

86 Rokopis Minke Zacherl, hrani Alka Berce.

87 Dragan Potočnik, »Pevska društva v Mariboru 1918–1941,« *Zgodovinski časopis* 33 (1999): 84.

88 Rokopis Minke Zacherl, hrani Alka Berce. Prim tudi Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 50–51.

89 Dragan Potočnik, »Pevska društva v Mariboru 1918–1941,« 90–92.

90 Rokopis Minke Zacherl, hrani Alka Berce.

koncertnih odrov, kjer je spremljala številne domače in gostujoče soliste, in sicer violinistki Nado Jevdjenijević-Brandl in Vido Jeraj, pevce Pavlo Lovšetovo, Avgusta Živka in Franjo Kocuvan, med tujimi pa naj omenimo češkega pevcu Petra Burjo in takrat slovitega violinista Váša Příhoda. Slednji je prišel na gostovanje v Maribor brez korepetitorja in izkazalo se je, da je za sodelovanje z njim najprimernejša Minka Zacherl, ki je svoje delo odlično opravila.⁹¹ Sama se je s posebno naklonjenostjo spominjala koncertov z violinistom Dragom Mariom Šijancem, s katerim sta uspešno nastopala po številnih krajih Štajerske, v Pomurju in Prekmurju.⁹² Šijanec je Minko globoko spoštoval in ostal z njo v prijateljskih stikih tudi po tem, ko se je preselil v Argentino. Vnukinja Alka se spominja, da jih je po drugi svetovni vojni večkrat obiskal.⁹³

Šele pred kratkim je bilo ugotovljeno, da je bila Minka zelo iskana kot zasebna učiteljica klavirja. Nase je opozorila na koncertnih odrih in v šolskem okolju ter si tako pridobila odlične reference. V svojem skoraj dve desetletji trajajočem delovanju v Mariboru je zasebno poučevala klavir, pogosto mlajše dame in gospodiče boljših meščanskih družin. Stanovala je v vogalni meščanski hiši na Maistrovi ulici nasproti Hutterjevega bloka, tako rekoč v elitni četrti, in kot pravijo, je bila elegantna gospa. Vnukinja Alka se spominja, da je poučevala gospo Hutter,⁹⁴ gospo Maister,⁹⁵ Bojana Iliča,⁹⁶ Ladislava Mlakarja, brata Pina Mlakarja, in gotovo še koga, ki ni izpričan.⁹⁷

Svojstvena potrditev njene korepetitorske odličnosti pa je bilo povabilo Avgusta Šuligoja, da bi leta 1938 sodelovala na turneji Trbovelskega slavčka po Bolgariji. Zbor je nastopil v Sofiji in rudarskem kraju Pernik, na poti domov pa še s koncertom v Beogradu in na tamkajšnjem radiu. Minka je bila na to zelo ponosna, sam Šuligoj pa je ob priliki izjavil, da je bila ena najboljših spremljevalk zborovskega petja, kar jih je poznal.⁹⁸

Njeno življenje se je leta 1940 močno spremenilo. Po očetovi smrti je v Mariboru opustila vse dejavnosti, odpovedala službo, se vrnila domov v Ljutomer in prevzela ravnateljstvo glasbene šole. Uradno je bila nameščena na Državni meščanski šoli dr. Frana Miklošiča, kjer je poučevala glasbeni pouk in vodila pevski zbor. Po manj kot letu dni se je začela druga svetovna vojna in Zacherlove so bile že 9. maja 1941 kot zavedne Slovenke izseljene v Ljubljano, leta 1944 pa v Slavonski Brod. Izseljena je bila tudi hči Marica, ki se je poročila ter med vojno rodila hčer Alko in sina Krešimirja. Čeprav je družina utrpela veliko hudega, so se kmalu po vojni vsi srečno vrnili. Po pričakovanju je bila domača hiša izropana, notni arhiv in osebne reči pa uničene. Minke razočaranje nad življenjsko usodo ni odvrnilo od odgovornosti do njenega poslanstva, saj se je kmalu vpela v pedagoško delo in skušala nadaljevati tam, kjer je bila aktivna pred vojno. Uradno je bila nameščena na nižjo gimnazijo, glasbo pa je poučevala tudi na trimesečnih tečajih za učitelje, ki so bili takrat ustaljena oblika izobraževanja. Ob tem se je z vso vnemo lotila organizacije glasbene šole in jo že jeseni leta 1945 spravila v tek. V

91 Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 50.

92 Rokopis Minke Zacherl, hrani Alka Berce.

93 Iz pogovora z Alko Berce, januar 2019.

94 Predvidevamo, da je bila Minkina učenka Elizabeta Hutter, žena velikega mariborskega tovarnarja Josipa Hutterja.

95 Alka Berce omenja gospo Maister kot Sonjo Maister, rojeno Zalokar, katere starši so imeli v Mariboru tovarno čokolade Mirim. Sonja Zalokar se je leta 1940 poročila z Borutom Maistrom, sinom generala Maistra.

96 Bojan Ilich izhaja iz znane mariborske slaščičarske družine. Poznamo ga kot narodnega heroja.

97 Iz pogovora z Alko Berce, januar 2019.

98 Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 52.

šolskem letu 1945/46 jo je tudi vodila, ob tem pa poučevala klavir in mladinski zbor. V skromnih razmerah so na šoli delovali le trije učitelji, ob Minki še Manko Golar (sina pesnika Cvetka Golarja) in Milica Pevec, oba sta poučevala violino. Jeseni leta 1946 je bila za ravnatelja šole postavljen Avgust Loparnik, Minka pa se je posvetila poučevanju na svoji matični šoli ter vodenju in mentoriranju pevskih zborov.⁹⁹ Rokopisni ali drugi viri ne razkrivajo ozadja o tem, da bi se Minka vodenju glasbene šole odpovedala in videla svojo prihodnost drugje oziroma v spodbujanju zborovskih dejavnosti. Njeno nadaljnje življenje pa dokazuje, da je bila še naprej izjemno dejavna in vsestransko uspešna ter da je imela ključno vlogo pri razvoju mladinskega zborovstva svojega širšega okolja.

Leta 1947 je na željo domačih fantov in deklet ustanovila mešani mladinski pevski zbor, ob njem pa je prevzela še ženskega s takrat značilnim imenom – AFŽ (po Anti-fašistični fronti žena, ustanovljeni leta 1942 med NOB). Kronisti poročajo o njenem daru, da je okrog sebe zbirala glasbi predane ljudi.¹⁰⁰ Iz vseh kulturnih dejavnosti, ki so bile aktivne v povojnem Ljutomeru, se je leta 1947 razvilo Kulturno-umetniško društvo Ivan Kaučič, ki deluje še danes. Poleg pevskih sestavov je združevalo godbo na pihala in orkester, ki ju je vodil ravnatelj glasbene šole Avgust Loparnik, ter odseke za igralstvo, lutkarstvo, folkloro, slikarstvo in ljudsko univerzo, kar je zagotavljalo prepoznavnost društva in kulturni razvoj tamkajšnjih ljudi. Osrednji prostor društva je bil kulturni dom, s katerim sta tesno povezana tudi oba Zacherlova. V svoji zgodovini je gostil nepregledno množico dogodkov in bil najpomembnejši hram prleške kulture.

Minka je bila priljubljena in strokovno odlično podkovana glasbenica. Kot se spominja vnukinja Alka, je znala pritegniti, spodbujati in se razdajati. Prav slednje je bilo značilno za vse Zacherlove,¹⁰¹ pa tudi to, da je bila njihova hiša, v katero so se preselili leta 1937 in stoji na robu mesta, priljubljeno shajališče kulturnikov in prijateljev od vsepovsod. Tako kot pred vojno, ko so se na njihovi domačiji ob Emilu Adamiču ustavljali Dragotin Cvetko, Slavko Osterc, Pia in Pino Mlakar, Vasilij Mirk, Ciril Pregelj, Karol Pahor in drugi, so se številna prijateljstva nadaljevala tudi po vojni in še dolgo po njej. To je bila družčina, ki si je imela veliko povedati, se znala skupaj veseliti in izmenjavati strokovna mnenja. Kresalo se je tudi po pismih, polnih raznovrstnih debat, pa tudi prijateljskih, celo intimnih besed.¹⁰² Prav tako ugotavljamo, da je bila Minka nekaterim redna svetovalka. Dragotin Cvetko, na primer, jo je v enem izmed pisem poprosil za mnenje o prleških svatovskih ljudskih pesmih, ko pravi: »Dolgo časa se že odpravljam k Tebi v Prlekijo, da bi preveril neke napeve, ki so mi zelo potrebni. Ti jih bom zapisal, kakor sem jih kupil. Tebe le prosim, da jih pregledaš in ugotoviš event. napake v melodiji, ritmu ali taktovskem načinu, kar vpiši v note [...].«¹⁰³

Minkina osrednja dejavnost in skrb, ki si ju je zadala po drugi svetovni vojni, je bila namenjena rasti otroškega in mladinskega zborovskega petja v širšem ljutomerskem okraju. Gibanje za mladinsko zborovstvo ima na Štajerskem bogato in plodno

99 Rokopis Minke Zacherl, prim. tudi Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 52–54.

100 Slavko Janc, *Osemdeset let slovenske pesmi v Ljutomeru* (Ljutomer: KUD Ivan Kaučič, 1974), 8; prim. tudi Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 55.

101 Po pogovoru z Alko Berce, januar 2019.

102 Emil Adamič je bil z družino Zacherl izmed vseh omenjenih najbolj povezan. V Minkini zapuščini je ohranjenih več njegovih pisem.

103 Melanija Markovič, »Akademik dr. Dragotin Cvetko,« *Zgodovinski list* 20 (2012): 97.

zgodovino. Če so na tem območju od konca 19. in do 20. let naslednjega stoletja petje izbranih pevcev gojili le redki učitelji osnovnih šol, kot je bilo to v primeru Franca Zacherla, se je v tretjem desetletju 20. stoletja začelo sistematično razvijanje osnovnošolskih zborov. Razlogov za to je bilo več. Med prvimi je potrebno omeniti zgodovinsko vlogo pevske skupine pri političnem in kulturnem osamosvajanju slovenskega naroda, kar je imelo dolgoročen vpliv na razvijanje pevskega podmladka. Ta tradicija je bila v ljutomerskem okolju zaradi zgodovinsko pomembnega tabora in več desetletij trajajočega uspešnega delovanja Slovenskega pevskega društva izrazito živahna. Razvoj pevske ansamble je tesno povezan s sistematičnim izobraževanjem zborovodij. Eden pomembnejših dejavnikov so bila učiteljska in Učiteljski pevski zbor, ustanovljen leta 1925 v Ljubljani, ki je pritegnil širše slovensko učiteljsko, podobno kot je bilo pred tem na Tržaškem. Razvijanje zborovskega petja in neformalno izobraževanje zborovodij, članov učiteljskega pevskega zbora, je kmalu rodilo sadove. Vse več učiteljev je tako pridobljeno znanje prenašalo naprej in v svojih sredinah ustanovljalo otroške, mladinske in odrasle pevske zbornice ter uspešno dvigovalo raven petja in repertoarno sliko sestavov.¹⁰⁴ Gibanje za mladinsko zborovstvo so spodbudili tudi posamezniki, tržaški glasbeniki, ki so pred fašizmom prebegnili v matično domovino, kot so bili Srečko Kumar, Ivan Grbec in ne nazadnje Avgust Šuligoj, in vsak po svoje doprinesli k temu, da je nastajalo vse več ustrezne literature in prišlo do prvega mladinskega pevskega festivala. Le-ta se je leta 1934 odvil v Ljubljani, predstavili pa so se nekateri najboljši zbori slovenskega prostora. Vse to je spodbujalo izobraževanje zborovodij in potrebo po stanovskem združevanju. O obojem je že pred prvo svetovno vojno glasno razmišljal Emil Adamič kot učitelj in mentor številnim pevske zbornice na širšem tržaškem ozemlju, ob njem pa Srečko Kumar kot glasbeno široko razgledan in izobražen v Leipzigu.¹⁰⁵ Odločen korak k obojemu je bil storjen leta 1935, ko je bilo na pobudo Maksa Pirnika in Jurčeta Vrežeta v Slovenskih Konjicah ustanovljeno Društvo pevovodij mladinskih zborov z namenom, da prireja pevske revije, spodbuja kvaliteto petja in višjo raven repertoarja, organizira strokovna izpopolnjevanja zborovodij in ne nazadnje izdaja novo pevske literaturo.¹⁰⁶ O tem, da bi bila Minka Zacherl pridružena društvu, ni podatkov, predvidevamo pa, da ga je poznala in z njim tudi sodelovala. Ob tem se opiramo na dejstvo, da je bila v tistem času med najuspešnejšimi zborovodij mladinskih zborov v Mariboru in da je imela stike s številnimi vplivnimi glasbeniki, ki so sodelovali v društvu, kot sta bila Makso Pirnik in Ciril Pregelj. Gotovo je poznala tudi Jurčeta Vrežeta, ki je kmalu po vojni v Ljutomeru predaval o pomenu mladinskega zborovskega petja in najbrž poskrbel, da je bila Minka leta 1947 imenovana za strokovno voditeljico pionirskih pevske festivalov Ljutomerskega okraja.¹⁰⁷ S tega položaja je močno vplivala na porast in razvoj otroških in mladinskih zborov ter bdela nad strokovno usposobljenostjo zborovodij. Imela je dovolj izkušenj, da je dodeljeno funkcijo sprejela in uspešno uresničevala zadane naloge. Že leta 1947 je organizirala prvo revijo, na

104 Č [E. Adamič], »Jubilej Učiteljskega pevskega zbora,« *Učiteljski tovariš*, 28. 5. 1936, 1.

105 Koter, »Idejna in umetniška identiteta mladinskih zborov med obema vojnoma,« 262–263.

106 Katarina Kokovnik, »Razvoj slovenskega mladinskega zborovskega petja med obema vojnoma« (Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, 2016).

107 Dopolni Zveze prosvetnih delavcev okraja Ljutomer z dne 28. 1. 1947. Hrani Alka Berce.

kateri so sodelovali vsi ljutomerski zbori. Da je do tega prišlo, je bilo potrebno obiskati številne osnovnošolske zборе, bdeti nad njihovim vokalnim in repertoarnim razvojem, svetovati, spodbujati, ne nazadnje pa je bila Minka tudi neformalna mentorica posameznim zborovodjem, ki jih je na svojem domu osebno urila in poučevala.¹⁰⁸ Ena izmed prioritet mladinskih zborov je bilo množično petje, sicer orodje socialističnega časa. Na največjih pevskih revijah v Ljutomeru se je zbralo do 1200 pevcev, ki so prepevali po zborih, in tam peli skupne pesmi, običajno ob spremljavi domače godbe na pihala. Minka si je prizadevala, da so na manifestacijah sodelovali prav vsi delujoči zbori, saj je bila prepričana, da so nastopi pred širšo javnostjo najboljša spodbuda za nadaljnje delo. Mentorsko delo in strokovno vodenje pevskega festivala je bilo v njenih rokah do leta 1967, ko je dopolnila 73 let.¹⁰⁹ Ob tej priliki ji je občinski svet Ljutomer podelil naziv častne predsednice festivalskega odbora.¹¹⁰ Po njeni zaslugi je mladinsko zborovstvo v ljutomerskem okraju sledilo sodobnim trendom in bilo primerljivo z uspešnimi pevske skupinami drugih območij. Minka Zacherl je vsa leta obiskovala pevske vaje odraslih zborov in vplivala na nastajanje novih pevskih ansamblov. Znano je, da za svoje mentorsko delo ni prejela honorarjev.

Čeprav je leta 1950 izpolnila pogoje za upokojitev, je v uradnem spisu okrajnega Sveta za prosveto kulturo zapisano, da je svoje delo zaradi izjemnega pomena, ki ga je imela v razvoju glasbene kulture na območju, nadaljevala.¹¹¹ Uradno se je upokojila leta 1954.¹¹² Ohranila se je rokopisna korespondenca, ki dokazuje njena prizadevanje, da bi dokazala umetniško raven svojega delovanja ter tako dosegla višjo pokojnino. V ta namen je prosila nekatere glasbene kolege za pisne izjave. Ohranili sta se pismi Vasilija Mirka in Karola Pahorja, ki sta izpostavila in utemeljila umetniški značaj njenega delovanja.¹¹³ Leta 1959 je bila objavljena za učiteljico klavirja na učiteljski v Murski Soboti (ustanovljeno leta 1951). Čeprav je bila že priletna gospa, se pred novimi izzivi ni ustavljala in je ponujeno sprejela. To honorarno delo je vestno opravljala tri leta. Znana je bila kot stroga in zahtevna pedagoginja, pri čemer pa je znala prepoznati nadarjene učence in jih spodbujati h glasbenemu študiju.¹¹⁴ Njeni someščani pravijo, da je vestno spremljala profesionalno pot vsakega glasbenika, ki ga je usmerila na študijsko pot.¹¹⁵

Minka Zacherl je bila zborovodkinja več kakor 50 let. Nazadnje je vodila ženski pevski zbor KUD Ivan Kučič in z njim poslednjič nastopila na Dan žena leta 1969, stara 75 let. To pa ni pomenilo, da bi se odtlej odtegnila od kulturnega življenja. Ljutomerčani se spominjajo, da je vse pomembnejše dogodke in prireditve z zanimanjem spremljala še naprej, skoraj do svoje smrti leta 1985.¹¹⁶ Za svoje delo je prejela številne nagrade in

108 Škrli, »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl,« 58.

109 Povzeto po časopisnem članku Cirila Cvetka ob Minkinem visokem jubileju z naslovom »Minka Zacherlova devetdesetletnica,« Delo, 26. 9. 1984. Izrezek iz časopisa hrani Alka Berce.

110 Uradni spis Občinskega sveta Ljutomer z dne 10. 4. 1967. Hrani Alka Berce.

111 Uradni spis Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer in Sveta za prosveto in kulturo, 22. 10. 1953. Hrani Alka Berce.

112 Iz Minkinega rokopisa. Hrani Alka Berce.

113 Rokopisni izjavi Vasilija Mirka z dne 5. 4. 1960 in Karola Pahorja z dne 4. 4. 1960. Hrani Alka Berce.

114 Po pogovoru z Alko Berce, januar 2019. Prim. tudi Minkine rokopisne dnevnike za poučevanje klavirja na učiteljski v Murski Soboti. Hrani Alka Berce.

115 Mirko Munda, »Glasba je njeno življenje – 80 let Minke Zacherl iz Ljutomera,« *Tednik 7D*, 30. 5. 1974, 18.

116 Janc, *Osemdeset let slovenske pesmi v Ljutomeru*, 5–6.

priznanja slovenskega in jugoslovanskega merila. Ministrstvo za prosveto v Ljubljani ji je leta 1950 podelilo posebno denarno nagrado, KUD Ivan Kaučič častno diplomo (1954), predsednik FLRJ »Orden rada III. reda« (1957), Zveza prosvetnih društev Slovenije odlikovanje Svobode II. stopnje (1957), prejela je Red zaslug za narod s srebrno zvezdo (1978) in ne nazadnje srebrno odličje Zveze kulturnih prosvetnih organizacij Slovenije (1984). Leta 2017 je bila kot prva ženska obravnavana v Splošni muzejski zbirki Ljutomer, kar dokazuje, da je prepoznana kot izjemna meščanka.

Zaključne misli

Vsestransko delovanje Franca Zacherla je zgovoren primer poklicnega učitelja, ki je svoj talent razvil do te mere, da je postal profesionalni glasbenik. Učitelj – glasbenik je bil od druge polovice devetnajstega stoletja marsikje osrednja osebnost kulturnega razvoja kraja ali širšega okolja. To je bil čas redkih možnosti izobraževanja na evropskih konservatorijih in akademijah, zato je bilo slovensko učiteljstvo za glasbeno stroko izjemno dragoceno. Glasbeniki, ki so izhajali iz učiteljskih vrst, so svoje talente razvijali ob praksi, skrbeli za izobraževanje otrok in odraslih, vodili posvetne in cerkvene zборе, orglali, prirejali ljudske pesmi in pisali avtorska dela ter tako postali stebri ljubiteljske kulture svojega prostora. Večinoma so bili trdnega značaja in imeli močno narodno zavest, v svojem početju pa so našli življenjsko poslanstvo. Naj spomnimo, da so bili med prijatelji Franca Zacherla številni učitelji, ki so se glasbeno profilirali, na primer Emil Adamič, Slavko Osterc, Dragotin Cvetko, Karol Pahor in drugi. Franc Zacherl sodi med tiste Slovence, ki se niso ozirali na politične okoliščine in skromne možnosti formalnega izobraževanja, z močno voljo in sposobnostjo je prestopil meje ljubiteljstva in dosegel profesionalno raven, s katero povezujemo ustanovitev Glasbene šole Ljutomer. Njegov doprinos h glasbeni kulturi širšega Pomurja je neprecenljiv. Ob vsem je imel odličen občutek za pedagoško delovanje, vzgajal je k branju in petju, znal prepoznati talente in poskrbeti za šolanje nadarjenih otrok. V svoji vnemi za glasbo pa je kdaj pa kdaj sprejemal težko razumljive odločitve. Svoji hčerki Minki je po učiteljski česti namenil glasbeni poklic in vztrajal, pa čeprav je v zameno za študij žrtvovala materinstvo. Kot pravi njena vnukinja, je Minka vdano sledila očetovi želji in s svojo hčerko Marico nikoli ni razvila pristnih stikov. Minka Zacherl je sčasoma postala kopija svojega očeta, neumorna pedagoginja, mentorica in vsestransko delujoča glasbenica. V njenem življenju ni bilo prostora za osebne želje, razdajala se je na vse strani in skrbela za narodov blagor. Čeprav se zdi, da je bila v svojem mariborskem obdobju zadovoljna, četudi razpeta med pedagoškim delom, vodenjem zborov in umetniškim nastopanjem, se je ob očetovi smrti odzvala čutu dolžnosti in odšla domov v Ljutomer. Zdi se, da svojih odločitev ni obžalovala, saj je našla nove izzive, ki so jo zadovoljevali do pozne starosti. V domačem okolju je pognala kolesje razvoja osnovnošolskih zborov, spodbujala in razvijala delovanje odraslih pevskih skupin in skrbela za neformalno izobraževanje zborovodij. Delovanje Franca in Minke Zacherl je neprecenljivo, zato ne čudi, da sta prepoznani kot izjemno pomembna člena v kulturnem razvoju Prlekije in širšega Pomurja. V vseh segmentih svojega delovanja sta sledila visokim strokovnim merilom,

kakršna so veljala v razvitejših sredinah, njuna znanstva pa potrjujejo, da sta bila enakovredna sogovornika najvidnejšim kulturnikom svojega časa.

Bibliografija

- Adamič, Emil. *Album za mlade pevce*. Ljubljana: Glasbena matica, 1931.
- [Avtor neznan.] »Iz zgodovine učiteljskih društev.« *Učiteljski tovariš*, 6. 7. 1939: 7–9.
- Baukart, Jan, in Mikl, Ciril. *Šestdeset let slovenske pesmi v Ljutomeru 1894–1954*. Ljutomer: KUD Ivan Kavčič, 1954.
- Budkovič, Cvetko. *Razvoj mladinskega zborovskega petja na Slovenskem od začetkov do druge svetovne vojne*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1983.
- Cvetko, Ciril. »Minka Zacherlova devetdesetletnica.« *Delo*, 26. 9. 1984, 5.
- Cvetko, Franjo. »Šolski odri in pevski zbori.« *Učiteljski tovariš* 43, 30. 4. 1924, 4.
- č [E. Adamič]. »Jubilej Učiteljskega pevskega zbora.« *Učiteljski tovariš*, 28. 5. 1936, 1.
- Družina Lipovec – kronika – Janko Lipovec. Dostopno 12. 2. 2019. www.lipovec.me/lipovci.htm.
- Herman, Dušica. *Janez Kuhar v objemu violinskega ključa*. Ljubljana: Forma 7, KUD Janez Kuhar, 2007.
- J. I. »Simon Meglič.« *Učiteljski tovariš*, 11. 2. 1920, 1.
- Janc, Slavko. *Osemdeset let slovenske pesmi v Ljutomeru*. Ljutomer: KUD Ivan Kaučič, 1974.
- Kokovnik, Katarina. »Razvoj slovenskega mladinskega zborovskega petja med obema vojnama.« *Magistrsko delo*, Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, 2016.
- Koter, Darja. »... gode in pleše, da ogenj se kreše«: 90 let Glasbene šole Slavka Osterca Ljutomer 1927–2017. Ljutomer: Glasbena šola Slavka Osterca, 2018.
- Koter, Darja. »Idejna in umetniška identiteta mladinskih zborov med obema vojnoma.« *V Nova glasba v »novi« Evropi med obema svetovnima vojnoma*, ur. Jernej Weiss, Koper, 257–274. Založba Univerze na Primorskem; Ljubljana: Festival, 2018. doi:10.26493/978-961-7023-72-5.257-274.
- Koter, Darja. »The Slovenian Singing Society, a Symbol of National and Cultural Identity.« *New Sound: International Magazine for Music*, št. 28 (2006): 50–59.
- Kramberger, Franc. »Učitelj Franc Zacherl v Ljutomeru sedemdesetletnik.« *Učiteljski tovariš*, 17. 3. 1938, 3.
- Kramberger, Franc. »V spomin tovarišu Franu Zacherlu.« *Učiteljski tovariš*, 11. 7. 1940, 2.
- Kuzmič, Franc. »Božidar Raič in predstavitev Prekmurja osrednji Sloveniji.« *Traditiones* 24 (1995): 55–60.
- Letno poročilo narodnih šol v ljutomerskem glavarstvu za šolsko leto 1890/91*. Ljutomer: Okrajno učiteljsko društvo v Ljutomeru, 1891. Dostopno 27. 1. 2019. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZUGADXSH>.
- Lukman, Franc Ksaver. »Skuhala, Ivan (1847–1903).« *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Dostopno: 27. 1. 2019. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi577985/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*, 10. zv.

- Schmidl - Steklasa. Alfonz Gspan et al. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1967.
- Lukman, Franc Ksaver. »Spindler, Fran Saleški (1878–1963).« *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Dostopno, 11. 2. 2019. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi597520/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*, 10. zv. Schmidl - Steklasa. Alfonz Gspan et al. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1967.
- Marič, Jernej. »Pesniška ustvarjalnost Ljudmile Poljanec.« Magistrsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, 2016.
- Markovič, Melanija. »Akademik dr. Dragotin Cvetko.« *Zgodovinski list* 20 (2012): 97.
- Munda, Mirko. »Glasba je njeno življenje – 80 let Minke Zacherl iz Ljutomera.« *Tednik 7D*, 30. 5. 1974, 18.
- Osebni pogovor z Alko Berce, januar 2019.
- Potočnik, Dragan. »Pevska društva v Mariboru 1918–1941.« *Zgodovinski časopis* 33 (1999): 81–99.
- Pregelj, Ciril. *Mladinski zbori*, III. del. Celje: samozaložba, 1935.
- Pušenjak, Rado. »Ognjeni zublji so uničili Lipovčevo domačijo.« *Tovariš*, 9. 12. 1982.
- Ratizojnik, Anton. »Čitalnica v Ljutomeru.« *Kronika* 51, št. 1 (2003): 61–77.
- Ratizojnik, Anton. »Narodni buditelj Ivan Kukovec.« *Kronika* 39, št. 1–2 (1991). Dostopno 11. 2. 2019. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UTTNU2MP>
- Ratizojnik, Anton. »Telovadno in kulturno društvo v Ljutomeru 1903–1941.« *Kronika* 46, št. 1–2 (1998): 119–128.
- Rojs, Maks. »Vloga ljutomerske čitalnice pri širjenju in utrjevanju narodne zavesti.« *Kronika* 39, št. 1–2 (1991): 31–35.
- Slovenec*, 3. 9. 1895, 3.
- Slovenski narod*, 25. 4. 1936, 3.
- Škrli, Bojana. »Ljutomerska glasbenika Franc in Minka Zacherl.« Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, 2017.
- Škulj, Edo, ur. *Adamičev zbornik*. Ljubljana: Akademija za glasbo, 2004.
- Šlebinger, Janko. »Lapajne, Ivan (1849–1931).« *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Dostopno 28. 1. 2019. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi317664/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*, 4. zv. Kocen - Lužar. Franc Ksaver Lukman et al. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1932.
- Zapuščina Avgusta Loparnika. Hrani družina Loparnik.
- Zapuščina Franca in Minke Zacherl. Hrani Alka Berce.
- Zbori* 5, št. 7 (1929): 18.

SUMMARY

Father and daughter, Franc and Minka Zacherl, played an important role in the development of musical culture in the area around the town of Ljutomer and the broader Pomurje region. Their all-round work in general and music education as well as in the field of choral music left a deep mark on the broader Slovenian scene. Franc Zacherl, a teacher by profession, developed his skills to a professional level. As a teacher and a musician he was, in many ways, a central figure in the cultural development of his town and the broader region until the second half of the 19th century. This was the time when music education at European conservatories and academies was rather inaccessible and Slovenian teachers proved to be extremely valuable for the field of music. The musicians coming from the teaching profession developed their skills with practice, provided education for children and adults and were a pillars of the amateur and professional culture of their regions. Zacherl was one of the first who encouraged choral singing in Slovenian elementary schools. Moreover, he established the youth choir of a cultural society and is as such regarded as one of the pioneers of the systematic development of children's and youth choirs. Since 1894, he collaborated with the Slovenian Singing Society of Ljutomer, leading mixed and youth choirs. He was the musical leader

of the Sokol movement in Ljutomer, for which he established a saloon orchestra and a choir. In the early 20th century, he founded a wind orchestra in his hometown and in 1927 a music school – one of the first in Slovenia.

Minka Zacherl was one of the first graduates of the Ljubljana conservatory, an acclaimed piano accompanist of Slovenian and foreign artists, a successful choir director and an adviser to composers for youth choirs between the wars. For nearly two decades she worked in Maribor as a piano accompanist of the mixed choir of the Glasbena Matica music society and a piano teacher and built a name for herself as an excellent conductor of youth choirs. After her father's death in 1940, she selflessly returned to Ljutomer to continue his work, and after the World War II, she dedicated herself to the further development of the music school in Ljutomer. She encouraged elementary school choirs and followed greatest examples of her time in establishing a youth singing festival in Ljutomer, which she led for twenty years. She was a mentor of numerous choirs, taking care for their artistic development and providing informal education of choral conductors. With their work, Franc and Minka Zacherl crossed the boundaries of their region and can doubtlessly be counted as important figures in the Slovenian music of the 20th century.